

УДК 37.172

Панченко Оксана Олександрівна,
магістрантка кафедри дошкільної освіти
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького, Україна

ФОРМИ ОРГАНІЗАЦІЇ ДОСЛІДНИЦЬКО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЇ РОБОТИ З ДІТЬМИ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

***Анотація.** Розглянуто і проаналізовано форми організації дослідно-експериментальної роботи з дітьми старшого дошкільного віку. За основу роботи автором взято дослідження сучасних педагогів А. Богуш, О. Долинної, Н. Горопахи, Т. Поніманської та власний досвід під час проходження виробничої практики у вищому навчальному закладі.*

***Ключові слова:** дидактика; форми навчання; експеримент; дослід; дослідницько-експериментальна робота; пошуково-дослідна робота; старший дошкільний вік; дошкільний навчальний заклад.*

Постановка проблеми. Дослідницько-експериментальна робота в дошкільних навчальних закладах (ДНЗ) нині є новою, актуальною і до кінця науково не обґрунтованою формою організації засвоєння нових та поглиблення раніше отриманих знань про навколишнє середовище дошкільниками. Ефективність дослідно-експериментальної роботи у ДНЗ залежить від правильно підібраних форм організації навчання, що не лише мають відповідати віковим і психологічним особливостям старших дошкільників, але і забезпечувати ефективне засвоєння нової інформації через активізацію пізнавальних процесів у ході виконання дослідницько-експериментальної роботи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Роль дослідів та експериментів на заняттях із довкілля досліджували А. Богуш, Н. Глухова, Н. Кот, Н. Яришева. У працях А. Бурової, О. Долинної, О. Низьковської відображено положення про необхідність вивчення особливостей організації та проведення дослідницько-експериментальної роботи у ДНЗ. На думку багатьох педагогів, у дітей дошкільного віку ще недостатньо розвинені дослідницькі якості – допитливість, спостережливість, ініціативність, мислення, тому виникають певні труднощі з опрацюванням результатів дослідницько-експериментальної роботи. Перш за все, учені переконані, що проблемою є недостатня підготовка майбутніх фахівців до проведення дослідницької та експериментальної діяльності з дітьми старшого дошкільного віку.

Метою статті є теоретичне обґрунтування форм організації дослідницько-експериментальної роботи з дітьми старшого дошкільного віку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Організовуючи навчально-виховну діяльність у ДНЗ вихователь самостійно обирає форму подачі інформації для дошкільників, спираючись лише на одну з основних вимог заняття – у доступній формі донести нову інформацію до своїх вихованців. Саме в умінні організовувати заняття вихователем полягає ефективність навчально-виховного процесу, який залежить від правильно підібраних форм і методів його організації.

Форма навчання – це узгоджена діяльність вихователя й вихованця, яка здійснюється в певному порядку та режимі [6, с. 262]. Вибір форми навчання зумовлюється програмним змістом навчання відповідно до індивідуальних особливостей старших дошкільників і педагогічної майстерності педагога.

У педагогічній науці дидактиками розроблено багато класифікацій організаційних форм навчання у ДНЗ за певними критеріями. Найґрунтовнішою вважається класифікація, що подана І. Підласим, який пропонує групувати форми навчання за такими критеріями:

- 1) за кількістю дітей: масові (з усіма дітьми групи), колективні (до 12 дітей), групові (6–8 дітей), індивідуальні (1–4 дошкільнят), індивідуально-групові (4–6 дошкільнят) [8, с. 380];

- 2) за місцем організації навчання: заняття, робота в майстернях чи дитячих лабораторіях, на навчально-дослідницьких ділянках чи географічних майданчиках (метеомайданчиках), екологічних стежинах, екскурсії на підприємства, виробництва, зоопарки, парки, самостійна робота дітей;
- 3) за дидактичною метою:
 - комбіновані заняття (застосовуються для вивчення нового матеріалу на основі повторення раніше отриманих знань і складаються з декількох не пов'язаних між собою видів діяльності);
 - тематичні заняття (організуються при вивченні окремої теми);
 - інтегровані заняття (дозволяють розкрити певну тему завдяки поєднання різних видів діяльності на одному занятті, змінюючи один вид діяльності на інший);
 - комплексне заняття (сприяє поєднанню на одному занятті декількох видів діяльності, що доповнюють одна одну, складають єдине ціле);
 - домінантне заняття (організовується на основі комбінованого заняття, але значна увага приділяється одному виду діяльності);
 - гуртки (діяльність дітей об'єднана спільними інтересами, здібностями, інтересами до конкретного виду діяльності з урахуванням їхнього віку, психофізичних особливостей, стану здоров'я).
 - робота на дослідницьких ділянках, географічних майданчиках (метеомайданчиках) і куточку природи [10, с. 287].

Подібні форми роботи, на думку педагогів, сприяють формуванню емоційно-ціннісного ставлення старших дошкільників до навколишнього середовища. На власному досвіді діти переконуються в дієвості проведення дослідів та експериментів з об'єктами навколишнього середовища, а незабутні спогади такої діяльності впливають на формування поведінки, формують правильний світогляд і ставлення до навколишнього світу [7, с. 263].

Аналізуючи розглянуті літературні джерела, ми зробили висновок, що навчання дітей не обмежується лише заняттями у ДНЗ, тому необхідно передбачити й інші форми організації навчання старших дошкільників, як-от: невимушене навчання в повсякденному житті (наприклад, спостереження за об'єктами природи по дорозі у ДНЗ чи додому); заняття, що організовані за самостійним вибором дітей (виявлення самостійної ініціативи зі сторони дитини проводити досліді й експериментувати з засобами природного середовища під керівництвом вихователя чи батьків).

Спираючись на класифікацію форм організації навчання за І. Підласим, розглянемо форми організації навчання, які ефективно застосовувати для організації дослідницько-експериментальної роботи у ДНЗ. У залежності від місця проведення дослідницько-експериментальну роботу можна організовувати на майданчиках, метеомайданчиках, дослідницьких ділянках, екологічних стежинах і дитячих лабораторіях [2, с. 54].

Однією з основних форм організації дослідницько-експериментальної роботи у ДНЗ є навчальні заняття [1, с. 12]. Такі заняття організовуються у груповій кімнаті, рідше на подвір'ї (це пов'язано зі складністю організації навчання дітей через відсутність умов, які б налаштували дитину на навчальний процес). Зазвичай, за допомогою традиційного заняття, вихователь організовує перший етап дослідницько-експериментальної роботи – підготовка старших дошкільників до дослідницької діяльності, який передбачає: мотивацію дитини до діяльності; набуття нових знань про майбутній досліджуваний об'єкт; відтворення нових знань у різних видах діяльності, зокрема ігровій (розігрування запропонованих вихователем ситуацій чи казки, дидактичні ігри) або художній (малювання, ліплення, аплікація).

На дитячих майданчиках дитина знайомиться з властивостями піску (під час ігор у пісочниці) та води (стан води в зимовий та літній період), спостерігає за явищами природи (райдуга, рух хмар, дощ, роса) [9, с. 32]. Особливість організації дослідницько-

експериментальної роботи на метеомайданчиках полягає в щоденних спостереженнях за зміною природних умов відповідно до пори року: ознайомлення дітей із поняттям «тінь» і дослідження довжини тіні в різні години дня (ранок, обід, вечір); вимірювання температури повітря, напряму вітру, кількості опадів. Для даних видів діяльності метеомайданчик має бути оснащений термометрами (на сонячній стороні та в затінку), гномоном, вітрячком-флюгером, стрічкою для визначення сили вітру, стійкою для вимірювання кількості опадів [3, с. 102].

Організація роботи на дослідницьких ділянках передбачає: висаджування однорічних (айстр, кручених паничів, чорнобривців), дворічних (маргариток, братків) і багаторічних (троянд, ірисів, жоржин) рослин, а також овочевих культур (капусти, гарбуза, гороху, квасолі, буряку, цибулі), догляд за ними; дослідження впливу різних умов на розвиток рослинного світу (висаджування рослин в ґрунт і пісок; роль вологості й температури в розвитку рослин).

Важливою формою організації природознавчих занять є екологічні стежини, що являють собою завчасно визначений маршрут на певній місцевості, на якому розташовані різні групи рослин, водойм, пам'яток природи [5, с. 12]. На території ДНЗ екологічні стежини передбачають наявність невеликого саду і клумб різної форми й розміру (овальні, круглі, зіркоподібні). Тут діти мають змогу не лише висаджувати рослини і доглядати за ними, але й спостерігати за розкриттям бутонів, цвітінням квітів, створювати квітниковий годинник і визначати за ним час [7, с. 173].

Стосовно садочку на території ДНЗ, то в ньому мають знаходитися фруктові дерева (яблунні, груші, вишні) та ягідні рослини (агрус, малина, суниця, смородина). Місце знаходження саду не повинно бути легкодоступним для дитини. Така форма роботи організовується для спостереження за формуванням бутонів, розвитком листків і цвітінням дерев, за станом дерев і кущів у різні пори року (зимова сплячка й пробудження дерев навесні), розміщенням шпаківень і підгодовуванням птахів.

Стратегічними цілями створення екологічної стежини є: формування у старших дошкільників екологічної свідомості й культури; ознайомлення з об'єктами природи; набуття навичок самостійного спостереження, уміння орієнтуватися у природі; розроблення й проведення теоретичних і практичних занять екологічного змісту; формування вміння розпізнавати рослини у природі; участь у природоохоронних заходах [5, с. 7–8].

Організуючи дослідницько-експериментальну роботу на екологічних стежинах можна познайомити дитину не лише з характерними особливостями об'єктів живої та неживої природи, але й експериментувати з об'єктами неживої природи (вода, пісок, ґрунт, світло, повітря), досліджувати будову рельєфу [4, с. 78]. Також дослідницько-експериментальну роботу ефективно проводити в дитячих лабораторіях. Основна мета такої форми роботи полягає в ознайомленні дитини з властивостями природних об'єктів. Діти експериментують зі зміною кольору і запаху води, вивчають особливості об'єктів, які можуть тонути в воді та знаходитися на поверхні (формується уявлення про те, що легкі предмети плавають, а важкі тонуть), досліджують зміну форми води в залежності від форми посуду, вимірюють температуру води (теплої, холодної та кімнатної температури) і спостерігають за її випаровуванням, розглядають об'єкти під мікроскопом чи лупою (наприклад, склад ґрунту, будову листка і квітки).

Дитяча лабораторія вважається новим елементом розвивального середовища старшого дошкільника [7, с. 173]. Організуючи діяльність у лабораторіях у дітей не лише розвиваються пізнавальні здібності, але й формуються навички дослідницької діяльності. Педагоги стверджують, що така форма роботи може розглядатися як один із видів специфічної ігрової діяльності дитини, адже в ході дослідницько-експериментальної діяльності діти приміряють на собі ролі «учених», «дослідників», «космонавтів».

Важливе місце в дослідницько-експериментальній роботі відводиться гурткам, де маленькі дослідники зможуть поглибити свої знання і застосувати їх на практиці.

У зв'язку з цим у роботі гуртка виділяють два напрями: теоретичний (набуття нових знань, ознайомлення з вимірними пристроями) і практичний (проведення дослідів та експериментів у міні-лабораторіях, на дослідницьких ділянках, метеомайданчиках).

Ініціатива запровадження гурткової роботи може бути як зі сторони вихователя, так і зі сторони батьків чи дітей. Головною умовою є бажання дитини і належне матеріальне забезпечення, а успішність роботи залежить від умінь і бажання керівника. Не випадково, гурткова робота вважається однією з найефективніших форм організації дослідницько-експериментальної роботи, оскільки допомагає старшому дошкільнику усвідомити причинно-наслідкові зв'язки, які відбуваються в навколишньому світі, сформуванню бережливого ставлення, раціонального використання природних ресурсів і звісно відчуття себе частинкою природи. Обираючи ту чи ту форму організації навчання, вихователь повинен знати, що вона має відповідати програмному змісту навчання і дидактичним вимогам. Щоб правильно обрати ту чи ту форму навчання, виховательку потрібно звертати увагу на потреби в діяльності вихованців, урахувувати здібності й потенціали кожної дитини, її інтереси, уміння навчатися, працювати і керувати своєю діяльністю.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Аналіз наукових джерел переконує, що організація дослідницько-експериментальної роботи під час занять ефективно впливає на рівень оволодіння старшими дошкільниками новою інформацією, розвиток когнітивних процесів та інтелектуальної сфери, мотивує дітей до активної участі в навчально-виховному процесі. Дослідницько-експериментальна робота виступає головним методом ознайомлення старшого дошкільника з явищами природи, красою тваринного і рослинного світу, властивостями об'єктів, що вивчаються. Природа, у свою чергу, має значний вплив на формування особистості, а також на усвідомлення дитиною сенсу життя.

Список використаної літератури

1. Бабюк Т. Й. Організація дослідницько-експериментальної діяльності дітей у природі / Т. Й. Бабюк. – Кам'янець-Подільський : ФОР Сисин О. В., 2011. – 64 с.
2. Бібік Н. Ознайомлення з навколишнім світом / Н. Бібік // Початкова школа. – 2001. – № 6. – С. 53–58.
3. Богуш А. М. Методика ознайомлення дітей з довкіллям у дошкільному навчальному закладі : підручник / А. М. Богуш. – Київ : Слово, 2008. – 408 с.
4. Горобаха Н. М. Методика ознайомлення дітей з природою : хрестоматія / Н. М. Горобаха. – Київ : Видавничий Дім «Слово», 2012. – 432 с.
5. Мандруємо екологічною стежиною : дослідницько-експериментальна діяльність дітей дошкільного віку в природі / авт.-упоряд. : С. Ю Павлюк, Л. С. Русан, Г. І. Колосінська. – Тернопіль : Мандрівець, 2016. – 168 с.
6. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка / Н. Є. Мойсеюк. – Київ : Центр учбової літератури, 2001. – 656 с.
7. Обов'язкова освіта дітей старшого дошкільного віку: форми здобуття, організація і зміст роботи : збірник методичних матеріалів / [авт.-упоряд. : О. П. Долинна, А. П. Бурова, О. Н. Низьковська, Т. П. Носачова]. – Тернопіль : Мандрівець, 2011. – 480 с.
8. Поніманська Т. І. Дошкільна педагогіка / Т. І. Поніманська. – Київ : Академвидав, 2006. – 455 с.
9. Швайка Л. А. Експериментальна діяльність у ДНЗ / Л. А. Швайка. – Харків : Основа, 2009. – 192 с.
10. Ягупов В. В. Педагогіка / В. В. Ягупов. – Київ : Либідь, 2002. – 560 с.

References

1. Babyuk, T. J. (2011). *Organization of research and experimental activities of children in nature*. Kamianets-Podilskiy: FOP O. V. Sysyn (in Ukr.)
2. Bibik, N. (2001). Familiarization with the world. *Pochatkova shkola (Primary school)*, 6, 53–58 (in Ukr.)
3. Bogush, A. M. (2008). *Methods familiarization with the environment of children in pre-school*. Kyiv: Publishing House « Slovo» (in Ukr.)
4. Horopaha, N. M. (2012). *Method familiarization children with nature*. Kyiv: Publishing House « Slovo» (in Ukr.)
5. *Trip ecological paths: research and experimental activities of preschool children in nature*. (2016). / authors-compilers: Pavl'uk, S.Yu., Rusan, L. S., & Kolosyn'ska, G. I. Ternopil: Mandrivets (in Ukr.)
6. Moyseyuk, N. E. (2001). *Pedagogy*. Kyiv: Center of educational literature (in Ukr.)

7. Nosachova, T. P. (2011). *Compulsory education preschool children, obtaining forms, organization and content of work: collection of teaching materials*. Ternopil': Mandrivets (in Ukr.)
8. Ponimanska, T. I. (2006). *Preschool pedagogic*. Kyiv: Akademydav (in Ukr.)
9. Shvayka, L. A. (2009). *Experimental activities in the kindergarten*. Kharkiv: Osnova (in Ukr.)
10. Yagouпов, V. V. (2002). *Pedagogy*. Kyiv: Lybid' (in Ukr.)

Abstract. *Panchenko Oxana Olexandryvna. Forms of organization of experimental work with senior preschool children.*

Introduction. *An integral element in the education and training of preschool children is the use of experiments in the child's practical activities. Experimental work is the main form of familiarize the preschooler with the phenomena of nature, the beauty of flora and fauna, properties of objects that are studied. The main forms of experimental work are traditional and non-traditional classes, classes areas, meteorplayground, research areas, ecological paths and children's laboratories.*

Purpose. *The theoretical explanation of the forms of organization of experimental work with senior preschool children.*

Results. *To date, scientists have not sufficiently substantiated method of organizing experimental activities of preschoolers. Causes of imperfect development of this technique can be considered a scarcity of literature and lack of orientation of teachers on this activity. Accordingly, as a consequence, delayed the introduction of children's experimentation in the classroom with the environment.*

Choosing the form of organization of experimental work for the acquaintance of the senior preschool children with nature, the caregiver must take into account the level of development of cognitive processes, mental and intellectual spheres of personality, to the needs of pupils, to consider the interests of children, ability to learn, work and govern their activities, abilities and potentials of each child and the level of formation of cognitive actions of preschoolers.

Originality. *One of the main ways to familiarize preschoolers with the outside world is the research and experimental work in the classroom with the environment. The relevance of this work lies in the novelty of the study the research problem and the theoretical justification of the forms of organization of experimental work with children of senior preschool age in the preschool.*

Key words: *didactics; forms of training; experiment; research; experimental work; search and research; preschool age; preschool educational institution.*

*Одержано редакцією 21.11.2016
Прийнято до публікації 28.11.2016*

УДК 378.147

Проценко Ірина Іванівна,
Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка, Україна

ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНО-ТВОРЧИХ ДІАЛОГОВИХ УМІНЬ СТУДЕНТІВ ГУМАНІТАРНИХ ДИСЦИПЛІН У ПРОЦЕСІ ЕВРИСТИЧНОЇ ДІАЛОГОВОЇ ВЗАЄМОДІЇ: РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ

Анотація. *Проаналізовано результати впровадження в навчальний процес дидактичної моделі формування професійно-творчих діалогових умінь. Виявлена позитивна динаміка раніше визначених нами професійно-творчих умінь – інтелектуальних, конструктивних, організаторсько-регулятивних і діалогічно-евристичних, якими студенти оволодівали під час евристичної діалогової взаємодії, що позитивно вплинули на якість створених майбутніми вчителями творчих освітніх продуктів. З'ясовано, що важливою дидактичною умовою в управлінні евристичною діяльністю студентів є організація суб'єкт-суб'єктної взаємодії до особистісно значущої діяльності, паритетних стосунків суб'єктів під час навчання, взаємовідносин на основі смислових особистісних позицій.*